

PROFESORULUI EUGEN TODORAN. OMAGIU

Iosif CHEIE-PANTEA
(Universitatea de Vest din Timișoara)

iosif.cheie@gmail.com

În urmă cu mai bine de șase decenii lua ființă la Timișoara Facultatea de Filologie, cea dintâi ctitorie de învățământ umanist în această parte a țării, având rostul să armonizeze dezvoltarea spirituală a cetății de pe Bega, recunoscută prin frumoasele ei tradiții în domeniul științelor tehnice. Printre cei, puțini, chemați atunci să dea viață instituției nou create se afla și Eugen Todoran. El venea de la Cluj, unde se formase la școala unor dascăli iluștri ca Lucian Blaga și D. D. Roșca, Sextil Pușcariu și Dimitrie Popovici, Liviu Rusu și Henri Jacquier, precum și din ambianța Cercului Literar de la Sibiu, care a dat culturii noastre contemporane câteva figuri reprezentative. La 38 de ani, câți număra când a descins în capitala Banatului, Eugen Todoran se prezenta ca un cărturar cu o reputație deja consolidată. Fost asistent al lui D. Popovici și colaborator al unor reviste de prestigiu „Revistei Fundațiilor Regale”, el era deci personalitatea de care tânăra facultate avea atâta nevoie.

Cu o pasiune nedeșmințită până la capătul carierei, Profesorul și-a asumat, în condițiile dificile ale începutului, responsabilitatea majorității cursurilor de literatură română și folclor, impunându-se prin sobrietatea și ținuta elevată a prelegerilor din care noi, studenții, desprindeam o gândire profundă și originală, întemeiată pe un larg orizont filosofic și literar.

Străbăteam atunci o perioadă grea, când valorile naționale făceau obiectul unor interpretări primitiv-vulgarizatoare, când numele lui Lucian Blaga, Vasile Pârvan și al multor alora zăceau sub rigorile cenzurii comuniste, iar opera lui Eminescu însuși era mutilată și răstălmăcită de vremelnicii nechemați în cultură. Ne hrăneam mai mult cu broșuri și suportam până la sașietate platitudinile și clișeele debitate cu dezinvoltură „academică” de conformiștii zilei. Iar în cenușii acestei vieți culturale, Profesorul ne vorbea despre tragicul Meșterului Manole, despre spațiul mioritic, rădăcinile mitico-filosofice ale gândirii eminesciene și despre multe alte asemenea lucruri care ne tulburau, fără să le fi putut pătrunde întotdeauna adâncimile.

Cu timpul, ideile acelea au căpătat relief în studiile și cărțile Profesorului; viziunea sa se va revela, în liniile ei fundamentale, ca un mod personal de abordare a literaturii, o cale distinctă în contextul științei noastre literare. De-ar fi să sintetizăm în câteva cuvinte esența acestui drum, ar trebui în primul rând să consemnăm echilibrul fecund dintre perspectiva tradițională de interpretare și cuceririle metodologice mai noi; Eugen Todoran nu se izolează în spațiul tradiției, pentru a se angaja într-o „querelle des anciens et des modernes”, după cum nici nu acceptă, fără un prealabil discernământ, sugestiile criticii de ultimă oră. Suportul acestui echilibru rezidă într-o concepție solid articulată prin care literatura, departe de-a fi redusă la semnificația actului estetic gratuit, apare ca expresie a unei grave și profunde atitudini existențiale. Opera artistică – ne spune exegetul – are o dimensiune ideală, ce depășește materia imaginilor din care se compune. Această dimensiune nu va fi confundată însă cu o filosofie anume, ci percepută ca principiu dinamic-spiritual al artei, o realitate immanentă poeziei, revelabilă doar printr-o adâncire a

raporturilor dintre idee și imagine. În acest scop, Profesorul recomandă metoda fenomenologică, singura capabilă, în opinia lui, să lumineze toate straturile sensului încifrat în expresia poetică. Conform acestei metode fundamentate de filosoful Edmund Husserl, distingem două atitudini pe care subiectul le poate adopta față de lume: una *naturală* și alta *fenomenologică*. Cea dintâi reprezintă atitudinea obișnuită, empirică sau *naivă*; ea mijlocește cunoașterea pe bază de experiență și în limitele stricte ale acesteia. Lucrurile, în această atitudine, sunt concepute ca *obiecte mundane*, în materialitatea lor, impunându-se printr-o existență separată de conștiința ce le percepe, iar omul, în raport cu ele, apare el însuși ca un lucru printre celelalte. Atitudinea *fenomenologică* scoate lucrurile din inerția lor existențială și le convertește în *fenomene*, adică în entități care, contrar înțelegerii filosofice tradiționale, presupun sinteza esenței cu aparența, *fenomenul*, în accepție husserliană, implicând esența însăși, la care subiectul accede pe calea „reducției fenomenologice”, adică prin „punerea între paranteze” a *realității mundane* și transcenderea în spațiul noetic. Folosirea acestei metode, fără alunecări exclusiviste, dă consistență impunătoarelor construcții exegetice consacrate lui Eminescu, Titu Maiorescu sau Lucian Blaga. Așadar, exegeza lui Eugen Todoran nu excelează prin numărul mare al scriitorilor comentați; celor pomeniți deja li se alătură: Ion Creangă, Ion Slavici, I. L. Caragiale, George Coșbuc, Vasile Pârvan și Tudor Arghezi, cu toții cuprinși în volumul *Secțiuni literare* din 1973. Opțiunea pentru aceste vârfuluri ale literaturii naționale nu e deloc întâmplătoare; ea se înscrie în chiar propensiunea, i-aș zice maioreșciană, a Profesorului către împlinirile majore ale culturii, în convingerea că „opera acestor scriitori poartă semnele monumentalizării culturii românești, căci ei au găsit, fiecare în felul lui, ideea <întregului>, singura care dă culturii dimensiune istorică”. De aceea, important nu este atât numărul mare al scriitorilor, căci „este destul ca <ideea> lor să fie mare”, pentru ca, gândindu-i pe ei, să „ne gândim pe noi înșine în moștenirea lor.”

La întrebarea firească pe care i-a adresat-o Nicolae Rotund, într-un interviu din 1985, cu privire la misterul apariției lui Eminescu într-o literatură „în suferință”, exegetul a explicat că acea „suferință” nu provenea dintr-o boală a unui organism, ci dintr-o „lipsă de contact cu valorile mari ale culturii europene, iar când acest contact s-a realizat, a apărut, ca «dintr-o dată», Eminescu” (Rotund 2002: 129). Pentru o mai bună înțelegere a fenomenului, E. Todoran vorbește de o dublă influență a culturii europene:

„Dacă influența franceză a dat literaturii române o *condiție* europeană, cea germană a *monumentalizat-o* în această condiție: Maiorescu, Eminescu, Slavici, Blaga, Pârvan sunt marile înălțimi ale operelor realizate în spiritul afirmării valorilor locale, consecință a contactului cu cultura germană, într-un cadru al universalității culturii, întreținut de contactul permanent cu cultura franceză” (Rotund 2002: 127).

Așadar, impactul culturii europene a determinat o ecloziune fără precedent a geniului național în literatura marilor clasici amintiți, iar operele acestora au atins astfel pragul universalității. Recunoaște aceasta Blaga însuși care, în interviul acordat în 1926 lui I. Valerian, mărturisește că „Adevăratul filon poetic nu l-am găsit decât la întoarcerea în țară, când, pe deasupra crustei de studiu, formată la nemți, a inundat fondul băștinaș al ființei mele” (Todoran 1983: 64). Poezia ce-i convine lui Blaga este deci aceea care, deși ultramodernă, e în același timp și una mai tradiționalistă decât vechiul tradiționalism, căci ea reînnoiește legătura cu fondul nostru sufletesc primitiv. Modelul pentru un asemenea ideal de artă îl constituie Brâncuși, a cărui creație concretizează ceea ce poetul numește „un fel de tradiționalism metafizic”, adică exprimarea într-un limbaj modern a unei spiritualități ancestrale sau, potrivit exegetului pe care-l omagiem, monumentalizarea valorilor noastre locale în dimensiunile culturii europene.

Prin urmare, pasiunea pentru clasicitate se corelează, în activitatea lui Eugen Todoran, cu vocația întregului, a monumentalului. Oricine îi citește scrierile se va convinge de faptul că Profesorul are cultul operei solide, clădită pe temelii morale sigure, pentru ca să dureze, nu prin amăgitoare străluciri de suprafață, ci printr-o generoasă și mare idee internă. De altfel, în tot ce a făcut, nu numai teoretic, dar și în viața practică, a avut în vedere Ideea: fie că a urmărit prin înființarea Cercului de folclor să polarizeze interesul specialiștilor din țară, fie că, în calitate de decan, a inițiat extensiunea universitară, pentru a atrage aici personalități culturale de prestigiu și a grăbi astfel integrarea noastră în circuitul național de valori. Dar abia după Revoluție, în 1990, când, la inițiativa corpului didactic al Universității, este instalat ca rector, iar în 1992, reales în funcție până în 1996, Profesorul Eugen Todoran și-a dat întreaga măsură a capacităților sale organizatorice și și-a demonstrat pe deplin vocația de adevărat *intemeietor*.

A vizitat marile universități din Europa (Germania, Franța, Anglia, Italia, Spania, Olanda, Austria, Ungaria), iar după modelul acestora a înființat facultăți noi, încât, la încheierea mandatului, Universitatea de Vest avea nouă facultăți, față de cele patru existente în 1989. Această construcție academică nu putea funcționa însă la parametri normali fără o bibliotecă pe măsură, care să le asigure studenților, profesorilor și cercetătorilor accesul la o informație științifică și culturală de calitate. De aici nașterea Bibliotecii Centrale Universitare din Timișoara care, în semn de omagiu și recunoștință, poartă astăzi numele Profesorului Eugen Todoran.

O conjuncție fericită a astrelor a făcut ca intrarea lui Eugen Todoran în lumină să coincidă cu anul Marii Uniri: 21 noiembrie 1918. Nu știu dacă asta poate fi o explicație metafizică a felului său de a gândi și simți. Știu însă că tot ce a făcut și-a făcut sub zodia binecuvântată a unității noastre spirituale și mai știu că, în convingerea sa, monumentalizarea culturii românești n-ar fi fost posibilă fără întregirea neamului. Gândul acesta, pentru a cărui biruință și-au dat viața tatăl și bunicul său, îi străbate întreaga lucrare. De aceea, sub auspiciile centenarului renașterii noastre naționale plasăm și această întrunire omagială în onoarea Profesorului Eugen Todoran, care, pentru creșterea și consolidarea prestigiului Universității noastre, și-a dus întreaga lamură a vieții și apostolatului său.

Referințe bibliografice:

- ROTUND, Nicolae, 2002: „*Mă gândesc la o istorie literară...*”, interviu cu Eugen Todoran, consemnat de Nicolae Rotund, apărut în rev. „Tomis”, XX, 1985, nr. 11, p. 4; reprodus în vol. *Eugen Todoran, 1918-1997*, coord. Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Mirton, 2002, p. 127-131.
- TODORAN, Eugen, 1983: *Lucian Blaga. Mitul poetic*, II, Timișoara, Editura Facla.